DIAGNOSTIKA A PORADENSTVÍ v pomáhajících profesích
2 (1), 2018: 16-29
dap@palestra.cz

TĚLESNÉ SEBEPOJETÍ STUDENTŮ STŘEDNÍCH SPECIÁLNÍCH ŠKOL

THE PHYSICAL SELF IN STUDENTS OF MIDDLE SPECIAL SCHOOLS

DANIELA STACKEOVÁ, MARCEL HÁBA

Abstrakt: *Předložená práce se zabývá otázkou, zda se fakt tělesného postižení promítá do tělesného sebepojetí studentů s postižením hybnosti do takové míry, že existují významné rozdíly mezi těmito studenty a studenty bez postižení.*
Výzkum byl realizován na středních školách pro tělesně postižené a bylo využito dotazníku PSPP-CZ (Physical Self Perception Profile), který tělesné sebepojetí rozděluje do pěti domén (sportovní kompetence, fyzická kondice, tělesná atraktivita, fyzická síla a fyzická sebeúcta).
Výzkumnou skupinu tvořilo 56 studentů středních speciálních škol, 34 mužů a 22 žen. Většina z nich trpí dětskou mozkovou obrnou. Kontrolní skupinu tvořilo 59 studentů běžných středních škol, 37 mužů a 22 žen. Věkový průměr první skupiny byl 19,56 let, druhé skupiny 17,24 let.
Z výsledků šetření vyplynulo, že mezi studenty s postižením a nepostiženými studenty neexistuje významný rozdíl ani v jedné doméně tělesného sebepojetí.
Klíčová slova: *sebepojetí, tělesné sebepojetí, postižení, tělesné postižení*

Abstract: *Presented work examined, whether it is physical perceptions reflected in the assessment of Physical Self in students with disability to such an extent that there are significant differences between these students and students without disabilities.*
The research was realized at secondary schools for the disabled and the PSPP-CZ (Physical Self Perception Profile) questionnaire was used, which divides the physical self into five domains (sports competencies, physical fitness, physical attractiveness, physical strength and physical self-esteem).
The research group formed 56 students of special middle school, 34 man and 22 women. The biggest part were students with cerebral palsy. The control group formed 59 students, 37 men and 22 women. The average age first group was 19,56 years, second group 17,24 years.
From the survey results that between students with disabilities and normal students there is no significant difference in any domain of physical self-concept.
Keywords: *Self-Concept, Physical Self, Disability, Physical Disability*

ÚVOD

Vztah k vlastnímu Já, svému tělu, jejich prožívání, cítění a zakoušení sebe sama můžeme považovat za zásadní dimenze života každého jedince. Sebepojetí je obtížně uchopitelnou kategorií, avšak pochopení jejich základních konstruktů umožňuje lépe rozumět lidskému Já. V problematice lidí s postižením je obzvláště důležité orientovat se v identitě těchto jedinců včetně specifik, která jejich životní situace přináší.

Pod pojem tělesné sebepojetí lze zařadit všechny představy jedince, které mají vztah k jeho vlastnímu tělu. Tělesné sebepojetí má tak poznávací (kognitivní), emocionální (afektivní) a činnostně regulativní (konativní komponenty), které ho charakterizují (Mrazek, 1984). Vzhled jako část tělesného sebepojetí má největší vliv na celkové sebepojetí. Tělesné sebepojetí má souvislost s prožíváním těla, které je subjektivní a těžko měřitelné. Fialová (2001) tento pojem chápe šířeji a přiřazuje k němu i tělesné představy, pozitivní nebo negativní hodnocení a plány jednání zaměřeného na tělo. Podle Mrazka (1984) jsou představy o vlastním těle důležitými komponentami osobního subjektivního prožitku reality, která člověka neustále nutí k afektivnímu, kognitivnímu a konativnímu stanovisku. Mrazek (1986) a Fialová (2001) považují za základní složky tělesného sebepojetí zdraví, vzhled a zdatnost. Význam těchto jednotlivých složek se mění s věkem člověka a je závislý i na pohlaví.

Tělesné postižení bývá zjevné a do jisté míry limitující. Je zpravidla nejcitlivějším místem ve struktuře osobnosti. Postižení se tak může projevovat v různých úrovních a rovinách. Může se promítat do tělesného sebepojetí i do tělesného sebehodnocení, jehož složky (sportovní kompetence, tělesný vzhled, tělesná síla, tělesná kondice a tělesná sebeúcta) mohou být postižením významně ovlivněny. Ignorace těla či naopak patologická pozornost působí na osobnost destruktivně a sebesystém člověka se stává nekompaktním a nestabilním, což vede k narušení integrity osobnosti. Aby člověk s postižením překonal nebo minimalizoval dopad svého postižení, musí být splněna celá řada náročných podmínek nejen na jeho straně, ale i na straně společnosti. Jde především o dostatek informací o zdravotním postižení, ochotě vzájemně spolupracovat, vytváření podmínek materiálních, sociálních, právních, rehabilitačních, psychoterapeutických ap. Právě podmínky jsou zásadním činitelem v problematice postižení a určují další vývoj postiženého. Dobrá znalost tělesného sebepojetí je důležitým fragmentem v celé problematice postižení.

Sebepojetím postižených se obecně zabývali např. Říčan (2010) a Balcar (1983). Problematiku zdravotního postižení zkoumali z komplexního hlediska např. Kábele a kol. (1993), Vágnerová a kol. (1999) a další.

Zahraniční práce zpravidla nezkoumají tělesné sebepojetí postižených samostatně, ale zabývají se sociologickými a psychologickými rozměry sportu handicapovaných. Z těchto výzkumů vyplývá, že:

- sportovci s postižením mají větší sebeúctu než neaktivní postižení;
- pohybové aktivity mají pozitivní vliv na sebeúctu;

- tělesně postižení sportovci mají větší motivaci k výkonu než stejně postižení nesportovci;
- nižší sebepojetí mívají lidé s vrozeným než získaným postižením;
- postižené ženy mají nižší sebepojetí než postižení muži;
- lidé s postižením inklinují k nezdravému životnímu stylu.

Tělesné postižení významně ovlivňuje osobnost jedince, jeho prožívání i chování. Tělesná jinakost bývá zjevná, může být limitující v mobilitě, soběstačnosti nebo životních možnostech a příležitostech. Člověk s postižením bývá vystaven většímu tlaku, musí překonávat různé překážky, bariéry, stigmata. Na jedné straně je postižení výzva, na straně druhé permanentní konfrontace. Jde o velmi náročnou životní situaci, která může vyústit ve specifika osob s postižením. Domníváme se, že tyto aspekty mohou negativně ovlivňovat tělesné sebepojetí a kvalitu života těchto jedinců a že lze z tohoto důvodu očekávat u studentů s postižením nižší hodnoty v doménách jak tělesného sebepojetí, tak i kvality života.

CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

Cílem této práce je zjistit, zda se fakt tělesného postižení promítá do domén tělesného sebepojetí (sportovní kompetence, fyzická kondice, tělesná atraktivita, fyzická síla, fyzická sebeúcta) do takové míry, že existuje významný rozdíl v jeho hodnocení mezi studenty s postižením a studenty bez postižení.

HYPOTÉZY PRÁCE

H0: Studenti s postižením hybnosti a nepostižení studenti se v doménách tělesného sebepojetí statisticky významně liší, vyššího skóre dosahují nepostižení studenti.

HA: Studenti s postižením hybnosti a nepostižení studenti se v doménách tělesného sebepojetí statisticky významně neliší.

Hypotézy budou testovány zvlášť pro všechny studenty – muže i ženy, následně pak zvlášť pro skupinu mužů a zvlášť pro skupinu žen.

CHARAKTERISTIKA SLEDOVANÉHO SOUBORU

Pro analýzu tělesného sebepojetí bylo využito dat od skupiny 56 studentů s postižením hybnosti a od skupiny 59 studentů bez postižení (kontrolní skupina).

Soubor studentů s postižením hybnosti tvoří 34 mužů a 22 žen ze Střední školy pro tělesně postižené Gemini Brno, Střední školy F. D. Roosevelta pro tělesně postižené Brno a Střední školy při Jedličkově ústavu Praha. Z těchto osob bylo 20 studentů s DMO (10 mužů a 10 žen), 6 osob s tělesným postižením (bez specifikace postižení), 4 osoby se zdravotním postižením (bez specifikace zdravotního postižení), 10 osob s různými diagnózami (8 mužů a 2 ženy) a 16 studentů, kteří neupřesnili druh postižení (9 mužů a 7 žen). Z těchto 56 studentů má 31 vrozené postižení (17 mužů a 14 žen), 14 získané postižení (8 mužů a 6 žen) a 11 studentů neupřesnilo vznik postižení (8 mužů a 3 ženy).

Věkový průměr studentů s postižením (celku) je 19,56 let. Nejmladšímu

respondentu je 16 let, nejstaršímu 29 let. Věkový průměr studentů (mužů) s postižením je 19,73 let, nejmladšímu respondentu je 16 let, nejstaršímu 29 let. Věkový průměr studentek s postižením je 19,38 let, nejmladší respondentce je 16 let, nejstarší 29 let.

Kontrolní soubor studentů bez postižení tvořili studenti z Gymnázia a Střední odborné školy Rýmařov a Obchodní akademie Bruntál v zastoupení 22 mužů a 37 žen.

Věkový průměr nepostižených studentů (celku) je 17,24 let. Nejmladšímu respondentu je 16 let, nejstaršímu 23. Věkový průměr nepostižených studentů (mužů) je 17,23 let, nejmladšímu respondentu je 16 let, nejstaršímu 20 let. Věkový průměr nepostižených studentek je 17, 29 let. Nejmladší respondentce je 16 let, nejstarší 23 let.

REALIZACE DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Pro účely šetření byly osloveny všechny střední školy pro tělesně postižené v ČR. Tato komunikace probíhala elektronicky a telefonicky. Ze všech škol přistoupily na spolupráci tři výše uvedené střední školy. Ostatní školy nereflektovaly na možnost dotazníkové šetření. Dotazníkový průzkum byl realizován v roce 2016.

Při výběru kontrolní skupiny byly žádosti o dotazníkové šetření směřovány na Olomoucko a byly vybírány školy, které se svým obsahem studia podobaly testovaným speciálním školám (obchodní akademie, veřejnosprávní činnost, gastronomie). Vzhledem k přesycenosti škol v dané lokalitě s žádostmi o dotazníkové šetření bylo nutné se nakonec obrátit na školy v okrese Bruntál, které je rovněž dostupné a kde existují srovnatelné školy se speciálními co do obsahu studia. Šetření proběhlo na Gymnáziu a Střední odborné škole Rýmařov a na Obchodní akademii Bruntál. Zde bylo rozdáno 64 dotazníků a vrátilo se jich 59. Průzkum byl realizován prostřednictvím pedagogů působících na těchto školách.

METODY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Hlavní metodou výzkumu byl dotazník Physical Self- Perception Profil (PSPP) Foxe a Corbina (1989; 1990).

Dotazník tělesného sebepojetí PSPP je v současnosti jeden z nejpoužívanějších nástrojů na měření tělesného sebepojetí. Byl vyvinut na základě multidimenzionálního hierarchického modelu sebepojetí a sebeúcty a rovněž odpovídá v současnosti uznávanému modelu zdravotně orientované zdatnosti, která je tvořena kardiorespirační zdatností, svalovou sílou, vytrvalostí, flexibilitou a složením těla (Tomešová, 2003).

Autoři při konstrukci dotazníku vycházeli z metodologie Harterové, která identifikuje hlavní domény nebo subdomény self pomocí dotazníku s otázkami s otevřeným koncem a interview a poté konstruuje krátké subškály pro nezávislé měření. Při konstrukci dotazníku se pak následně vyhýbá položkám se vztahem ke specifické situaci a nechává subjektům určitou míru svobody při definování obsahu každé složky vlastními termíny. Tímto způsobem odpovědi odrážejí sebeposouzení subjektu spíše v závislosti na tom, co cítí, než na tom, jak je daná složka definována výzkumníkem nebo s pomocí faktorové analýzy. Tato technika konstrukce profilu zvyšuje pravděpodobnost obsahové validity a umožňuje

testování struktury sebepojetí, protože subškály reprezentují individuální pocity, hodnocení či názory subjektů. Ve snaze o kompletnější postihnutí percepcí jsou v profilu obsaženy položky, které produkují odpovědi zaměřující se na proces (někteří lidé se, jak se zdá, učí sportovním dovednostem velmi pomalu), produkt – výsledek (někteří lidé jsou dobří ve většině sportů) a stupeň sebedůvěry (někteří lidé se cítí velmi jistí, když přijde na sport) v každé subdoméně (Tomešová, 2003).

Při konstrukci PSPP byly identifikováno 5 subdomén tělesného sebepojetí:

- sportovní kompetence
- tělesná kondice
- tělesná atraktivita
- tělesná síla
- tělesná sebeúcta.

Každá škála obsahuje 6 otázek skórujících 1-4, maximální počet bodů je 24. V naší práci jsme využili české verze PSPP, který přeložil a standardizoval Kudláček (2004) v rámci výzkumného grantu FTK UP č. 51801501.

METODY ZPRACOVÁNÍ DAT

Data z dotazníku byla zpracována na základě manuálu PSPP (Fox, Corbin, 1989), který přeložil Kudláček (2004), v Excelu a v statistickém programu SPSS Statistics. Byl použit Shapiro-Wilkův test pro prověření normálního rozložení dat a pro následné statistické určení významnosti rozdílů mezi skupinami byl použity neparametrická obdoba t-testu Mann-Whitney U test a dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů.

VÝSLEDKY

Výsledky prezentujeme ve třech bodech:

1. Studenti (muži i ženy) s postižením hybnosti a nepostižení studenti.
2. Studenti (muži) s postižením hybnosti a nepostižení studenti.
3. Studentky s postižením hybnosti a nepostižené studentky.

Ad 1. Studenti (muži i ženy) s postižením hybnosti a nepostižení studenti

Před samotnou analýzou a ověřováním hypotéz bylo nutno prověřit normální rozložení dat ve skupinách Shapiro-Wilkovým testem.

P-hodnoty testu normality jsou ve všech doménách vždy minimálně u jedné skupiny (postižení, nepostižení) menší než je hladina významnosti 0,05. Data těchto skupin nepochází z normálního rozložení. Pro ověření hypotézy použijeme neparametrickou obdobu dvouvýběrového t-testu Mann-Whitney U test.

Tabulka 1 uvádí popisnou statistiku jednotlivých domén a tabulka 2 výsledky M-W testu.

Tab. 1 Popisná statistika jednotlivých domén

	Počet	Průměr	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum
Sportovní kompetence	115	15,0351	2,02170	9,00	21,00
Fyzická kondice	115	15,1754	2,28595	9,00	22,00
Tělesná atraktivita	115	15,0439	2,06698	9,00	20,00
Fyzická síla	115	15,2368	2,42152	8,00	22,00
Fyzická sebeúcta	115	13,9211	1,96043	8,00	20,00

Tab. 2 M-W test

	Sportovní kompetence	Fyzická kondice	Tělesná atraktivita	Fyzická síla	Fyzická sebeúcta
Mann-Whitney U test	1405,500	1604,500	1589,500	1499,500	1384,000
p-hodnota	**,210**	**,918**	**,850**	**,481**	**,169**

P-hodnoty jsou u všech domén vyšší než zvolená hladina významnosti 0,05. Nepodařilo se nám prokázat, že se studenti (muži i ženy) s postižením hybnosti a nepostižení v jednotlivých doménách tělesném sebepojetí statisticky významně liší. Nulovou hypotézu zamítáme.

Pro doplnění uvádíme ještě tabulku 3, která popisuje průměrné skórování obou skupin v jednotlivých otázkách u každé z domén.

Tab. 3 Přehled skórování v dotazníku PSPP

Sportovní kompetence	**Ot. 1**	**Ot. 6**	**Ot. 11**	**Ot. 16**	**Ot. 21**	**Ot. 26**
Studenti (M+Ž) s TP	2,14	2,89	2,45	2,93	1,91	2,46
Studenti (M+Ž) bez TP	2,22	3,00	2,24	2,90	2,44	2,51
Fyzická kondice	**Ot. 2**	**Ot. 7**	**Ot. 12**	**Ot. 17**	**Ot. 22**	**Ot. 27**
Studenti (M+Ž) s TP	2,36	2,45	2,30	2,70	2,73	2,61
Studenti (M+Ž) bez TP	2,46	2,78	2,12	2,61	2,47	2,75
Tělesná atraktivita	**Ot. 3**	**Ot. 8**	**Ot. 13**	**Ot. 18**	**Ot. 23**	**Ot. 28**
Studenti (M+Ž) s TP	2,79	2,36	2,34	2,82	2,11	2,61
Studenti (M+Ž) bez TP	2,92	2,36	2,24	2,85	2,10	2,56
Fyzická síla	**Ot. 4**	**Ot. 9**	**Ot. 14**	**Ot. 19**	**Ot. 24**	**Ot. 29**
Studenti (M+Ž) s TP	2,84	2,80	2,66	2,00	2,98	2,13
Studenti (M+Ž) bez TP	2,44	2,37	2,76	2,36	2,73	2,42
Fyzická sebeúcta	**Ot. 5**	**Ot. 10**	**Ot. 15**	**Ot. 20**	**Ot. 25**	**Ot. 30**
Studenti (M+Ž) s TP	2,09	2,14	2,27	2,59	2,11	2,45
Studenti (M+Ž) bez TP	1,97	2,42	2,53	2,46	2,15	2,63

Ad 2. Studenti (muži) s postižením hybnosti a nepostižení studenti

I zde proběhlo ověření normálního rozložení dat S-W testem. U domén tělesná atraktivita, fyzická síla a fyzická sebeúcta pochází data z normálního rozložení u obou skupin dle postižení. U těchto domén tedy lze použít dvou-výběrový t-test. U domén sportovní kompetence a fyzická kondice je nutno opět použít neparametrický Mann-Whitney U test.

Tabulka 4 obsahuje popisnou statistiku, tabulka 5 výsledky M-W testu a tabulka 6 výsledky t-testu.

Tab. 4 Popisná statistika jednotlivých domén

	Počet	Průměr	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum
Sportovní kompetence	56	15,0182	1,99528	9,00	19,00
Fyzická kondice	56	15,2545	2,50347	9,00	22,00
Tělesná atraktivita	56	15,2364	2,17701	9,00	19,00
Fyzická síla	56	15,3818	2,57114	9	22
Fyzická sebeúcta	56	13,7273	1,89008	8	17

Tab. 5 Výsledky M-W testu

	Sportovní kompetence	Fyzická kondice
Mann-Whitney U test	305,500	318,500
p- hodnota	**,314**	**,438**

Tab. 6 Výsledky t-testu

		Levenův test shody rozptylů		Dvouvýběrový t-test			
		Hodnota testovacího kritéria	P-hodno-ta.	Hodnota testovacího kritéria	Stupně volnosti	P-hodnota	Rozdíl průměrů
Tělesná atraktivita	Shoda rozptylů zamítnuta	,096	,757	1,779	53	**,081**	1,04545
Fyzická síla	Shoda rozptylů nezamítnuta	4,840	,032	,657	52,486	**,514**	,42424
Fyzická sebeúcta	Shoda rozptylů nezamítnuta	5,771	,020	1,612	52,788	**,113**	,75758

P-hodnoty jsou u všech domén vyšší než zvolená hladina významnosti 0,05. Nepodařilo se nám prokázat, že se studenti (muži) s postižením hybnosti a nepostižení studenti v tělesném sebepojetí statisticky významně liší. Nulovou hypotézu zamítáme.

I zde pro doplnění tabulka 7 s přehledem průměrného skórování v konkrétních otázkách jednotlivých domén.

Tab. 7 Přehled skórování v dotazníku PSPP

Sportovní kompetence	**Ot. 1**	**Ot. 6**	**Ot. 11**	**Ot. 16**	**Ot. 21**	**Ot. 26**
Studenti (muži) s TP	2,33	2,64	2,61	2,85	1,97	2,30
Studenti bez TP	2,45	2,82	2,59	2,64	2,50	2,27
Fyzická kondice	**Ot. 2**	**Ot. 7**	**Ot. 12**	**Ot. 17**	**Ot. 22**	**Ot. 27**
Studenti (muži) s TP	2,58	2,33	2,27	2,70	2,48	2,52
Studenti bez TP	2,68	2,50	2,32	2,77	2,41	2,41
Tělesná atraktivita	**Ot. 3**	**Ot. 8**	**Ot. 13**	**Ot. 18**	**Ot. 23**	**Ot. 28**
Studenti (muži) s TP	2,67	2,27	2,52	2,88	2,06	2,58
Studenti bez TP	2,68	2,73	2,73	3,00	2,32	2,41
Fyzická síla	**Ot. 4**	**Ot. 9**	**Ot. 14**	**Ot. 19**	**Ot. 24**	**Ot. 29**
Studenti (muži) s TP	2,64	2,64	2,45	2,06	2,82	2,06
Studenti bez TP	2,55	2,45	2,64	2,64	2,59	2,77
Fyzická sebeúcta	**Ot. 5**	**Ot. 10**	**Ot. 15**	**Ot. 20**	**Ot. 25**	**Ot. 30**
Studenti (muži) s TP	2,00	2,21	2,36	2,58	2,06	2,45
Studenti bez TP	2,05	2,59	2,86	2,23	2,23	2,23

Ve výše uvedené tabulce zmiňujeme rozdíl ve skórování mezi oběma skupinami, který je větší než 0,5 bodu. Ačkoliv nejde z globálního pohledu o statisticky významný jev, komentujeme, u kterých otázek je tento rozdíl. Otázka 21 zkoumá, jak rychle se dotyčný učí sportovním dovednostem. Lépe skórují nepostižení. Toto zdůvodňujeme tím, že tělesné postižení omezuje pohybové učení a nácvik technik. Otázka 19 zkoumá, jak si dotyčný věří, pokud jde o fyzickou sílu. Opět zde skórují lépe nepostižení. I zde lze vidět příčinu v samotném postižení, které může limitovat fyzický rozvoj. Otázka 29 zkoumá, zda si dotyčný myslí, že je silný oproti ostatním. Výsledek i závěr jsou podobné jako v předchozím případě. Otázka 15 zkoumá, jak si dotyčný věří, pokud jde o jeho tělesné vlastnosti. Tělesné postižení, jako potenciálně limitující faktor, může hrát roli i zde, a proto studenti s TP vykazují o něco menší skóre.

Ad 3. Studentky s postižením hybnosti a nepostižené studentky

Rovněž u studentek proběhlo ověření normálnosti rozložení dat S-W testem. P-hodnoty testu normality jsou u domén sportovní kompetence, fyzická síla a fyzická sebeúcta nižší než zvolená hladina významnosti 0,05. Data příslušných výběrů nepochází z normálního rozložení. Pro tyto domény je použit neparametrický Mann-Whitney U test. Pro domény fyzická kondice a tělesná atraktivita, splňující normální rozložení dat ve skupinách, použijeme dvouvýběrový t-test. Tabulka 8 obsahuje popisnou statistiku, tabulka 9 výsledky M-W testu a tabulka 10 výsledky t-testu.

Tab. 8 Popisná statistika jednotlivých domén

	Počet	Průměr	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum
Sportovní kompetence	59	15,0508	2,06301	9,00	21,00
Fyzická kondice	59	15,1017	2,08190	10,00	21,00
Tělesná atraktivita	59	14,8644	1,96045	10,00	20,00
Fyzická síla	59	15,1017	2,28711	8,00	21,00
Fyzická sebeúcta	59	14,1017	2,02310	10,00	20,00

Tab. 9 Výsledky M-W testu

	Sportovní kompetence	Fyzická síla	Fyzická sebeúcta
Mann-Whitney U test	350,500	338,000	365,000
p- hodnota	**,363**	**,274**	**,504**

Tab. 10 Výsledky t-testu

	Levenův test shody rozptylů		Dvouvýběrový t-test			
	Hodnota testovacího kritéria	P-hodnota.	Hodnota testovacího kritéria	Stupně volnosti	P-hodnota	Rozdíl průměrů
Fyzická kondice	2,117	,151	,674	57	**,503**	,37961
Tělesná atraktivita	1,339	,252	-1,818	57	**,074**	-,94103

P-hodnoty jsou u všech domén vyšší než zvolená hladina významnosti 0,05. Nepodařilo se nám prokázat, že se studentky s postižením hybnosti a nepostižené studentky v tělesném sebepojetí statisticky významně liší. Nulovou hypotézu zamítáme.

Také u studentek doplňujeme přehled průměrného skórování u konkrétních otázek jednotlivých domén v tabulce 11.

Tab. 11 Přehled skórování v dotazníku PSPP

Sportovní kompetence	**Ot. 1**	**Ot. 6**	**Ot. 11**	**Ot. 16**	**Ot. 21**	**Ot. 26**
Studentky s TP	**1,87**	**3,26**	**2,22**	**3,04**	**1,83**	**2,70**
Studentky bez TP	**2,08**	**3,11**	**2,03**	**3,05**	**2,41**	**2,65**
Fyzická kondice	**Ot. 2**	**Ot. 7**	**Ot. 12**	**Ot. 17**	**Ot. 22**	**Ot. 27**
Studentky s TP	**2,04**	**2,61**	**2,35**	**2,70**	**3,09**	**2,74**
Studentky bez TP	**2,32**	**2,95**	**2,00**	**2,51**	**2,51**	**2,95**
Tělesná atraktivita	**Ot. 3**	**Ot. 8**	**Ot. 13**	**Ot. 18**	**Ot. 23**	**Ot. 28**
Studentky s TP	**2,96**	**2,48**	**2,09**	**2,74**	**2,17**	**2,65**
Studentky bez TP	**3,05**	**2,14**	**1,95**	**2,76**	**1,97**	**2,65**
Fyzická síla	**Ot. 4**	**Ot. 9**	**Ot. 14**	**Ot. 19**	**Ot. 24**	**Ot. 29**
Studentky s TP	**3,13**	**3,04**	**2,96**	**1,91**	**3,22**	**2,22**
Studentky bez TP	**2,38**	**2,32**	**2,84**	**2,19**	**2,81**	**2,22**
Fyzická sebeúcta	**Ot. 5**	**Ot. 10**	**Ot. 15**	**Ot. 20**	**Ot. 25**	**Ot. 30**
Studentky s TP	**2,22**	**2,04**	**2,13**	**2,61**	**2,17**	**2,43**
Studentky bez TP	**1,92**	**2,32**	**2,32**	**2,59**	**2,11**	**2,86**

Ve výše uvedené tabulce opět zmiňujeme rozdíl ve skórování mezi oběma skupinami, který je větší než 0,5 bodu. Ačkoliv ani zde nejde z globálního pohledu o statisticky významný jev, komentujeme, u kterých otázek je tento rozdíl. Otázku 21 jsme již komentovali výše u skupiny studentů. Otázka 22 řeší

problematiku schopnosti zvládat pravidelné cvičení. Zde máme ale obrácené skórování. Horší skóre u postižených studentek ukazuje pravděpodobně na to, že pro člověka s postižením může být pravidelné cvičení náročnou činností z důvodu omezené mobility či limitace v pohybu. Otázky 4 a 9 zkoumají, jak dotyčný hodnotí svou sílu oproti ostatním. I zde je obrácené skórování. Lepšího skóre dosahují studentky bez postižení. Tělesné postižení je faktor, který může omezovat člověka v každé aktivitě. V našem výzkumném vzorku osob s postižením převládají lidé s různým stupněm DMO. DMO může mít negativní vliv na vnímání vlastní síly z důvodů omezení mobility a motoriky.

DISKUSE

Zkoumat tělesné sebepojetí u osob s postižením hybnosti je poměrně obtížný úkol. Ptát se lidí s jinakostí na věci, které mohou být v souvislosti s jejich tělem velmi citlivé, vyvolávají u mnohých z nich nejen obavy a nepříjemné pocity, ale i pocit ohrožení. Získat dostatečně velký a reprezentativní vzorek, z něhož by se daly vyvozovat jednoznačné závěry, je zásadní problém. Z tohoto důvodů bývá sběr jakýchkoliv dat komplikovaný. Přesto se dílčí práce objevují. Ondruchová (2016) analyzuje ve své práci body image osob se získaným postižením na základě polostrukturovaného rozhovoru se šesti respondenty. V závěru své práce konstatuje, že jsou tito lidé se svým stavem smířeni, avšak se svým tělem spokojeni nejsou. Uvádějí také, že na začátku svého postižení se potýkali s předsudky okolí, které nyní nevnímají. Rumlerová (2015) zkoumá tělesné sebepojetí vozíčkářů s vrozeným a získaným postižením. Na základě dat z dotazníku Tennessee Self Concept se ukázalo, že vozíčkáři s vrozeným postižením dosahují v tělesném sebepojetí větší skóre než vozíčkáři se získaným postižením.

Naše dotazníkové šetření v oblasti tělesného sebepojetí ukázalo, že mezi studenty s TP a studenty bez TP nejsou významné rozdíly. Toto zjištění je překvapivé. S ohledem na psychologii handicapu jsme čekali alespoň v některých doménách tělesného sebepojetí významnější rozdíly. Lze zmínit pouze statisticky irelevantní slabší skórování studentů (mužů) s TP oproti studentům bez TP v otázce schopnosti učit se rychle sportovním dovednostem, dále v oblasti víry ve vlastní sílu a ve své tělesné vlastnosti. Tuto skutečnost vysvětlujeme tak, že tělesné postižení může limitovat člověka v pohybových schopnostech i dovednostech a může tak mít vliv na jeho sebevědomí. Podobně studentky s postižením si věří o něco méně, pokud jde o jejich fyzickou sílu, oproti nepostiženým studentkám. Navíc studentky s postižením mají nižší skóre u schopnosti pravidelně cvičit. Zde vidíme opět potenciální vliv postižení, které může zhoršovat mobilitu a limitovat při pohybu. Celkově však výše uvedené odlišnosti nemají vliv na celkový výsledek. Domníváme se, že současná situace je dána kvalitativním posunem v chápání problematiky postižení, lidí s jinakostí, jejich integrací a inkluzí do většinové společnosti a stírání rozdílů mezi menšinovými skupinami s většinovou na jedné straně, na straně druhé zájmem samotných lidí s postižením o své tělo, svůj život, aktivitu a zodpovědnost za sebe sama, chuti a snahou podílet se

na fungování společnosti. Tento trend hodnotíme velmi pozitivně.

Rádi bychom na tomto místě ještě zmínili některé okolnosti ohledně sběru dat. Střední škola při Jedličkově ústavu byla jediná, která umožnila dotazníkové šetření realizovat osobně. Osobní setkání považujeme za zásadní záležitost při realizaci jakéhokoliv výzkumu. Ostatní školy se sice nebránily dotazníkovému šetření, a to i přesto, že je všude „předotazníkováno“, ale průzkum chtěly realizovat podle svých možností a dispozic. Zde vidíme slabinu, protože nelze vidět do realizace šetření, přístupu kolegů, kteří měli dotazování na starosti, i samotných studentů.

Zajímavou skutečností je také okolnost, zda se studenti s TP při vyplňování dotazníku PSPP srovnávali se stejnou skupinou s postižením nebo se srovnávali s lidmi bez postižení. 26 studentů z 56 uvedlo, že se srovnávalo s nepostiženými, 17 se srovnávalo s podobnými lidmi s postižením a 13 neuvedlo, s kým se srovnávali. Toto zjištění vítáme. Svědčí o tom, že se tito mladí lidé s postižením nevnímají jako postižení a že postižení jim nestojí v cestě žít naprosto plnohodnotně, bez zábran a bariér.

ZÁVĚR

Výsledky šetření, které proběhlo mezi studenty středních speciálních škol prostřednictvím dotazníků PSPP-CZ, ukázalo, že tělesné postižení nemusí být překážkou ke kvalitnímu životu a k pozitivnímu vnímání sebe sama.

V oblasti tělesného sebepojetí se nám nepodařilo prokázat významnější rozdíly mezi studenty s postižením a studenty bez postižení. Pouze u jednotlivých otázek si můžeme povšimnout rozdílnosti ve skórování mezi studenty s postižením a mezi studenty bez postižení, které je sice statisticky nevýznamné, nicméně zajímavé pro další diskuse či bádání. Jde například o vnímání vlastní síly, schopnosti učit se rychle sportovním dovednostem nebo pravidelně cvičit, kde studenti s postižením skórují o něco méně. Zde můžeme uvažovat o tom, že tělesné limity a omezení mohou mít vliv na sebevědomí v konkrétním aspektu, avšak na celkové tělesné sebepojetí a kvalitu života nemají zásadnější vliv.

Domníváme se, že cíle práce se podařilo splnit. V dalším zkoumání se lze například zaměřit na podrobnější analýzu konkrétních domén, kde jsme nalezli statisticky nevýznamné rozdíly. Vzhledem k relativně malému vzorku zkoumaných studentů se při dalším šetření mohou objevit nové nebo zajímavé skutečnosti.

LITERATURA

BALCAR, Karel. *Úvod do studia psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 230 s. Učebnice pro vysoké školy.

FIALOVÁ, Ludmila. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 8024601737.

FOX, Kenneth. *The Physical Self. Perception Profile Manual*. PRH Monograph: Northen Illinois University, 1990.

FOX, Kenneth a Charles CORBIN. The physical self- perception profile. Journal of Sport and Exercise Psychology, 1989, 11, 408-430. ISSN

0895-2779 (print), ISSN 1543-2904 (online).

KÁBELE, František. *Somatopedie: Učebnice speciální pedagogiky tělesně a zdravotně postižené mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 242 s.

KUDLÁČEK, Martin., Michal ŠAFÁŘ a Emil ŠIŠKA. *Překlad a standardizace dotazníku PSPP [Výzkumná zpráva grantu FTK UP č. 51801501]*. Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, 2004.

MRAZEK, Joachim. Selbstkonzept und Körperkonzept. *Schweizerische Zeitung für Psychologie*, 1984, 43, 1-23.

MRAZEK, Joachim. Wünschtobjekt Körper. *Psychologie heute*, 1986, 86, 62-68.

ONDRUCHOVÁ, Weronika. *Body image osob se získaným tělesným postižením*. [online]. Olomouc, 2016 [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: http://theses.cz/id/yzp04x/. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Marek Schneider, Ph.D.

RUMLEROVÁ, Tereza. *Sebepojetí u vozíčkářů s vrozeným nebo získaným hendikepem*. [online]. Olomouc, 2015 [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: http://theses.cz/id/j28v7m/. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd., V Grada Publishing 2. Praha: Grada, 2010. 208 s. Psyché. ISBN 978-80-247-3133-9.

TOMEŠOVÁ, Eva. *Physical Self- Perception Profile – Měření percepcí a sebeúcty ve fyzické doméně [Závěrečná zpráva projektu Grantové agentury Univerzity Karlovy]*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2003.

VÁGNEROVÁ, Marie, HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana a ŠTECH, Stanislav. *Psychologie handicapu*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 230 s. ISBN 80-7184-929-4.

KONTAKT

Doc. PhDr. Daniela Stackeová, Ph.D.
Vysoká škola tělesné výchovy a sportu PALESTRA spol. s r.o.

e-mail: stackeova@volny.cz

Mgr. Marcel Hába
Vysoká škola tělesné výchovy a sportu PALESTRA spol. s r.o.